

ΟΥΜΠΕΡΤΟ ΕΚΟ

Χρονικά
μιας ρευστής κοινωνίας

PAPE SATÀN ALEPPE

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ:
PAPE SATÀN ALEPPE – CRONACHE DI UNA SOCIETÀ LIQUIDA
Από τις Εκδόσεις La nave di Teseo, Μιλάνο 2016
ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Χρονικά μιας ρευστής κοινωνίας**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Umberto Eco
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Έφη Καλλιφατίδη
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Γιώργος Κασαπίδης
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ – ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Δημήτρης Χαροκόπος
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ραλλού Ρουχωτά

© La nave di Teseo Editore, 2016
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2016

Πρώτη έκδοση: Οκτώβριος 2016, 3.000 αντίτυπα

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-1770-7
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-1771-4

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Έδρα: Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • http://blog.psychogios.gr

PSYCHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Head Office: 121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • http://blog.psychogios.gr

ΟΥΜΠΕΡΤΟ ΕΚΟ

Χρονικά
μιας ρευστής κοινωνίας

ΠΑΡΕ SATÀN ALEPPE

*Μετάφραση:
Έφη Καλλιφατίδη*

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	9
Η ρευστή κοινωνία	11
Με το βήμα του κάβουρα.....	15
Το φαίνεσθαι.....	31
Οι γέροι και οι νέοι	49
On line.....	81
Για τα κινητά τηλέφωνα	119
Για τις συνωμοσίες.....	135
Για τα mass media.....	153
Διάφορες μορφές ρατσισμού.....	219
Για το μίσος και τον θάνατο	265
Μεταξύ θρησκείας και φιλοσοφίας	277
Η καλή παιδεία	331
Για τα βιβλία και άλλα	357
Η Τέταρτη Ρώμη	409
Από την ηλιθιότητα στην τρέλα	459

Εισαγωγή

Ξεκίνησα τη στήλη *Le Bustine di Minerva* στο *Espresso* το 1985· ήταν για πολύ καιρό εβδομαδιαία και μετά δεκαπενθήμερη. Όπως υπενθύμιζα στην αρχή, τα φακελάκια με τα σπίριτα *Minerva* είχαν στο εσωτερικό τους δυο κενούς χώρους για να μπορείς να κρατάς σημειώσεις, κι αυτόν ακριβώς τον σκοπό είχαν οι παρεμβάσεις μου: να είναι σύντομες σημειώσεις και σκέψεις για ό,τι σκόρπιο μου περνούσε από το μυαλό – συνήθως πήγαζε από την επικαιρότητα, αλλά όχι μόνο, μιας και θεωρούσα επικαιρότητα ακόμα και το γεγονός ότι ένα βράδυ μου 'ρθε η διάθεση να διαβάσω, τι να πω, μια σελίδα του Ηρόδοτου, ένα παραμύθι των Γκριμ ή ένα κόμικς του Ποπάι.

Πολλές από τις *Bustine* τις είχα περιλάβει στο *Δεύτερο ελάχιστο ημερολόγιό* μου του 1992, ένας σημαντικός αριθμός εμφανίστηκε στο *La Bustina di Minerva* που βασιζόταν σ' εκείνες που είχαν δημοσιευτεί μέχρι την αρχή του 2000, άλλες πάλι εντάχθηκαν στο *Με το βήμα του κάβουρα* του 2006. Από το 2000 ως το 2015 όμως, υπολογίζοντας είκοσι έξι *Bustine* τον χρόνο, είχα γράψει πάνω από τετρακόσιες και θεώρησα ότι αρκετές απ' αυτές μπορούσαν ακόμα να επανεμφανιστούν.

Νομίζω ότι όλες (ή σχεδόν όλες) αυτές που συνέλεξα σε τούτο το βιβλίο μπορούν να εννοηθούν σαν σκέψεις πάνω στα φαινόμενα της «ρευστής κοινωνίας» μας, για την οποία μιλώ σε μία από τις πιο πρόσφατες *Bustine*, βάζοντάς τη στην αρχή της σειράς.

Μολονότι αφαίρεσα πολλές επαναλήψεις, ίσως να παραμένουν ορισμένες, μιας και μερικά φαινόμενα επαναλήφθηκαν με ανησυχητική κανονικότητα μέσα σ' αυτά τα δεκαπέντε χρόνια, επιβάλλοντας την επιστροφή και την επιμονή σε ορισμένα θέματα που παρέμεναν ενοχλητικά επίκαιρα.

Μια κουβέντα για τον τίτλο. Η φράση είναι προφανώς από τον Δάντη («Pape Satàn, pape Satàn aleppe», *Κόλαση*, VII, 1) αλλά, ως γνωστόν, παρόλο που στρατιές ολόκληρες σχολιαστών προσπάθησαν να βρουν νόημα σ' αυτό τον στίχο, το μεγαλύτερο μέρος τους θεωρεί ότι δεν έχει κανένα συγκεκριμένο νόημα. Εν πάση περιπτώσει, αυτές οι λέξεις από τα χείλη του Πλούτωνα μπερδεύουν τις ιδέες και μπορούν να χρησιμοποιηθούν για οποιαδήποτε ζαβολιά. Μου φάνηκε λοιπόν βολικό να τις βάλω ως τίτλο ετούτης της συλλογής που, όχι τόσο από σφάλμα δικό μου αλλά από σφάλμα των καιρών μας, είναι ασύνδετη, πάει – όπως θα έλεγαν οι Γάλλοι– από τον πετεινό στον γάιδαρο και αναλογίζεται τη ρευστή φύση αυτών των δεκαπέντε χρόνων.

Η ρευστή κοινωνία

Η ιδέα του μοντερνισμού ή της «ρευστής» κοινωνίας οφείλεται, ως γνωστόν, στον Ζίγκμουντ Μπάουμαν*. Για όποιον θέλει να κατανοήσει τις διάφορες επιπτώσεις αυτής της έννοιας, μπορεί να φανεί χρήσιμο το *Stato di crisi – Κατάσταση κρίσης* (Einaudi, 2015), όπου ο Μπάουμαν και ο Κάρλο Μπορντόνι** συζητούν γι' αυτό και για άλλα προβλήματα.

Η ρευστή κοινωνία αρχίζει να αναφαίνεται με το ρεύμα που ονομάστηκε μεταμοντέρνο (ένας όρος-ομπρέλα, κάτω από τον οποίο συσσωρεύτηκαν διάφορα φαινόμενα, από την αρχιτεκτονική ως τη φιλοσοφία και τη λογοτεχνία, και μάλιστα όχι πάντα κατά συγκροτημένο τρόπο). Ο μεταμοντερνισμός σημάδεψε την κρίση των «μεγάλων αφηγήσεων» που διατείνονταν ότι μπορούσαν να επιβάλουν ένα πρότυπο τάξης στον κόσμο· στράφηκε προς μία χιουμοριστική ή ειρωνική επιστροφή στο παρελθόν και, κατά πολλούς τρόπους, συνυφάνθηκε με μηδενιστικές τάσεις. Αλλά για τον Μπορντόνι ακόμα και ο μεταμοντερνισμός βρίσκεται σε φθίνουσα φάση. Είχε έναν προσωρινό χαρακτήρα, τον διασχίσαμε χωρίς καλά καλά να τον αντιληφθούμε και

---

* Πολωνός κοινωνιολόγος (1925-), ένας από τους πιο σημαντικούς της εποχής μας, που ασχολήθηκε με πληθώρα θεμάτων, από τον μοντερνισμό και τον καταναλωτισμό ως το Ολοκαύτωμα. (Σ.τ.Μ.)

** Ιταλός κοινωνιολόγος, δημοσιογράφος και δοκιμογράφος. (Σ.τ.Μ.)

κάποια μέρα θα τον μελετούμε σαν προρομαντισμό. Χρησίμευσε για να χαρακτηρίσει ένα γεγονός σε φάση κατασκευής, αντιπροσώπευσε μια διαδρομή από τον μοντερνισμό σε ένα παρόν που δεν έχει ακόμα όνομα.

Για τον Μπάουμαν, ανάμεσα στα χαρακτηριστικά αυτού του παρόντος που βρίσκεται εν τη γενέσει του, μπορεί να συγκαταλεχθεί η κρίση του Κράτους (ποια ελευθερία στις αποφάσεις απομένει στα εθνικά κράτη μπροστά στις δυνάμεις των υπερεθνικών οντοτήτων;). Εξαφανίζεται μια οντότητα που έδινε στους μεμονωμένους τη δυνατότητα να επιλύουν με ομοιογενή τρόπο τα διάφορα προβλήματα της εποχής μας, και με τη δική της κρίση, να που ανακύπτει και η κρίση των ιδεολογιών, συνεπώς των κομμάτων και εν γένει κάθε επίκλησης σε μια κοινότητα αξιών που επέτρεπε στον μεμονωμένο πολίτη να αισθάνεται μέρος κάποιου πράγματος που ερμήνευε τις ανάγκες του.

Με την κρίση της έννοιας της κοινότητας αναδύεται ένας ξέφρενος ατομικισμός, όπου κανείς πια δεν είναι συνοδοιπόρος αλλά ανταγωνιστής κάποιου άλλου, από τον οποίο πρέπει να φυλάγεται. Αυτός ο «υποκειμενισμός» υπονόμωσε τις βάσεις του μοντερνισμού, τον έκανε σαθρό και δημιούργησε μια κατάσταση στην οποία, με την ανυπαρξία σημείων αναφοράς, όλα διαλύονται σε μια ρευστή κατάσταση. Χάνεται η βεβαιότητα του δικαίου (η δικαστική εξουσία θεωρείται εχθρός) και οι μοναδικές λύσεις για το άτομο χωρίς σημεία αναφοράς είναι το φαίνεσθαι με οποιοδήποτε αντίτιμο, το φαίνεσθαι ως αξία (φαινόμενα με τα οποία συχνά ασχολήθηκα στις *Bustine*) και ο καταναλωτισμός. Ωστόσο, πρόκειται για έναν καταναλωτισμό που δεν αποσκοπεί στην κατοχή των αντικειμένων του πόθου τον οποίο ικανοποιούν, αλλά τα καθιστά αμέσως περιττά: και το άτομο περνάει από τη μία κατανάλωση στην άλλη με ένα είδος άσκοπης βουλιμίας (το νέο κινητό προσφέρει ελάχιστα περισσότερα από το παλιό, αλλά το παλιό πάει στα σκουπίδια προκειμένου να συμετάσχουμε σ' αυτό το όργιο των επιθυμιών).

Κρίση των ιδεολογιών και των κομμάτων: κάποιος είπε ότι τα δεύτερα έχουν πια καταντήσει ταξί όπου ανεβαίνει ένας ηγέτης

κι ένας αρχιμαφιόζος που ελέγχουν τις ψήφους, επιλέγοντάς τες αδιάφορα, αναλόγως των ευκαιριών που προσφέρονται – κι αυτό κάνει κατανοητούς και όχι πια κατακριτέους τους «όπου φυσάει ο άνεμος». Όχι μόνο τα άτομα, αλλά και η ίδια η κοινωνία ζει σε μια συνεχή διαδικασία αποσταθεροποίησης.

Τι μπορεί να αντικαταστήσει ετούτη τη ρευστότητα; Δεν το ξέρουμε ακόμα και αυτή η μεσοβασιλεία θα διαρκέσει αρκετά. Ο Μπάουμαν παρατηρεί ότι (μιας και τελείωσε η πίστη σε μια σωτηρία από ψηλά, από το Κράτος ή την επανάσταση), το κίνημα της αγανάκτησης είναι χαρακτηριστικό της μεσοβασιλείας. Αυτά τα κινήματα ξέρουν τι δε θέλουν, αλλά όχι τι θέλουν. Και θα ήθελα να υπενθυμίσω ότι ένα από τα προβλήματα που έθεσαν οι υπεύθυνοι της δημόσιας τάξης σχετικά με τους κουκουλοφόρους είναι ότι δεν καταφέρνει πια κανείς να τους ταξινομήσει, όπως γινόταν με τους αναρχικούς, τους φασίστες, τις Ερυθρές Ταξιαρχίες. Δρουν, αλλά κανείς δεν ξέρει πια πότε και σε ποια κατεύθυνση. Ούτε καν οι ίδιοι.

Υπάρχει κάποιος τρόπος να ξεφύγουμε από τη ρευστότητα; Υπάρχει και είναι ακριβώς το να συνειδητοποιήσουμε ότι ζούμε σε μια ρευστή κοινωνία που, για να γίνει κατανοητή και ίσως να ξεπεραστεί, απαιτεί νέα μέσα. Το κακό όμως είναι ότι η πολιτική και σε μεγάλο βαθμό η inteligenkénτσια δεν έχουν ακόμα αντιληφθεί το εύρος του φαινομένου. Ο Μπάουμαν παραμένει προς το παρόν «φωνή βοώντος εν τη ερήμω».

2015

Με το βήμα του κάβουρα

Φιτ καθολικοί και θρησκόληπτοι λαϊκοί

Όταν μιλάμε για τις μεγάλες πνευματικές αλλαγές που σημάδεψαν το τέλος του 20ού αιώνα, αμέσως αναφέρουμε την κρίση των ιδεολογιών, η οποία είναι αδιαμφισβήτητη και έχει μπερδέψει τα παραδοσιακά όρια μεταξύ Δεξιάς και Αριστεράς. Πρέπει όμως ν' αναρωτηθούμε αν η πτώση του Τείχους του Βερολίνου ήταν η αιτία της κατάρρευσης ή απλώς μία από τις συνέπειές της.

Ας δούμε την επιστήμη: εκεί χρειαζόταν μια ιδεολογία ουδέτερη, ιδανική για την πρόοδο, τόσο για τους φιλελεύθερους όσο και για τους σοσιαλιστές (απλώς άλλαξε η άποψη σχετικά με το πώς θα έπρεπε να γίνει η διαχείριση αυτής της προόδου, προς όφελος τίνος, και εδώ παραμένει υποδειγματικό το Κομμουνιστικό Μανιφέστο του 1848, που αφού έπλεκε το εγκώμιο των καπιταλιστικών επιτευγμάτων, κατέληγε περίπου στο εξής: «Και τώρα όλ' αυτά τα θέλουμε εμείς»). Ήταν προοδευτικός εκείνος που είχε εμπιστοσύνη στην τεχνολογική εξέλιξη και αντιδραστικός εκείνος που κήρυττε την επιστροφή στην παράδοση και στην αμόλυνη φύση του παρελθόντος. Οι περιπτώσεις της «επανάστασης προς τα πίσω», όπως αυτή των λουδιτών*, που ήθελαν να καταστρέψουν τις μηχανές, ήταν απλώς περιθωριακά επεισόδια. Δεν άφηναν ιδιαίτερα ίχνη σ' αυτόν τον ξεκάθαρο διαχωρισμό ανάμεσα στις δύο προοπτικές.

---

* Κίνημα στην Αγγλία κατά τις αρχές του 19ου αιώνα από υφαντουργούς που αντιστέκονταν στις τεχνολογικές εξελίξεις και κατέστρεφαν τις μηχανές. (Σ.τ.Μ.)

Ο διαχωρισμός άρχισε να ραγίζει το '68, όπου μπερδεύονταν σταλινικοί ερωτευμένοι με το ασάλι και παιδιά των λουλουδιών, εργατιστές που περίμεναν την κατάλυση της εργασίας μέσω του αυτοματισμού και προφήτες της απελευθέρωσης μέσα απ' τα ναρκωτικά του don Χουάν. Έσπασε τη στιγμή που ο τριτοκοσμικός λαϊκισμός έγινε κοινή σημαία τόσο για την άκρα Αριστερά όσο και για την άκρα Δεξιά, ενώ τώρα βρισκόμαστε μπροστά σε κινήματα όπως του Σιάτλ, όπου συναντιούνται νεο-λουδίτες, ριζοσπάστες περιβαλλοντιστές, πρώην εργατιστές, λούμπεν και κορυφαίοι διαφόρων κλάδων, για να αρνηθούν την κλωνοποίηση, τα Big Mac, τα μεταλλαγμένα και τα πυρηνικά.

Μια μεγάλη αλλαγή έγινε στην αντίθεση ανάμεσα στον θρησκευτικό και στον λαϊκό κόσμο. Από χιλιετίες, το θρησκευτικό πνεύμα συσχετιζόταν με μια δυσπιστία απέναντι στην πρόοδο, στην άρνηση του κόσμου, στη δογματική ακαμψία· αντίθετα, ο λαϊκός κόσμος βίωνε με αισιοδοξία τη μεταμόρφωση της φύσης, την ευελιξία των ηθικών αρχών, την τρυφερή αναβίωση «διαφορετικών» πίστεων και άγριων σκέψεων.

Ασφαλώς, μεταξύ των πιστών δεν έλειπαν οι επικλήσεις στις «γήινες αλήθειες», στην ιστορία ως πορεία προς τη λύτρωση (ας σκεφτούμε τον Τεϊλάρ ντε Σαρντέν*), ενώ αφθονούσαν και οι λαϊκοί «αποκαλυπσιακοί», οι αρνητικές ουτοπίες του Όργουελ και του Χάξλεϊ ή εκείνη η επιστημονική φαντασία που μας περιέγραφε τις φρίκες ενός μέλλοντος που θα διέπεται από έναν τρομακτικό επιστημονικό ορθολογισμό. Ωστόσο, τελικά επαφίονταν στα θρησκευτικά κηρύγματα να μας ανακαλέσουν στην τελική στιγμή των *Εσχάτων* και στα λαϊκά να αναπέμψουν ύμνους στην ατμομηχανή.

Η πρόσφατη συνάντηση των *papa boys* μας δείχνει αντίθετα την τελική στιγμή της μεταρρύθμισης που επέφερε ο Βοϊτίλα:

---

* Γάλλος ιδεαλιστής φιλόσοφος και ιησουΐτης ιερέας (1881-1955). Παλαιοντολόγος και γεωλόγος, πήρε μέρος στην ανακάλυψη του Ανθρώπου του Πεκίνου. Συνέλαβε την ιδέα του Σημείου Ωμέγα προς το οποίο τείνει κάθε πολυπλοκότητα και συνειδητότητα και ανέπτυξε την ιδέα της Νοόσφαιρας. (Σ.τ.Μ.)

ένα πλήθος νέων που δέχονται την πίστη, αλλά, κρίνοντας από τις απαντήσεις που έδιναν όταν τους έπαιρναν συνέντευξη, είναι πολύ μακριά από φονταμενταλιστικές νευρώσεις, διατεθειμένοι να συμβιβαστούν με τις προγαμιαίες σχέσεις, τα αντισυλληπτικά, μερικοί ακόμα και με τα ναρκωτικά, όλοι με την ντισκοτέκ· ενώ ο κόσμος των λαϊκών κλαίει για την ηχητική ρύπανση, με ένα πνεύμα New Age που μοιάζει να ενώνει τους νεοεπαναστάτες, τους οπαδούς του μονσινιόρ Μιλίνγκο* και τους συβαρίτες τους εθισμένους στα ανατολίτικα μασάζ.

Βρισκόμαστε ακόμα στην αρχή, αλλά έχουμε να δούμε ωραία πράγματα.

2000

Μα στ' αλήθεια εφηύραμε πολλά;

Η αγγελία εμφανίστηκε κατά πάσα πιθανότητα στο Internet, αλλά δεν ξέρω πού, γιατί μου το πέρασαν με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο. Είναι μια εμπορική ψευδοπρόταση που διαφημίζει μια καινοτομία, το Built-in Orderly Organized Knowledge, που το ακρωνύμιό του είναι BOOK, δηλαδή βιβλίο.

Μηδέν καλώδια, μηδέν μπαταρία, μηδέν ηλεκτρικά κυκλώματα, κανένας διακόπτης ή κουμπί, είναι συμπαγές και φορητό, μπορείς να το χρησιμοποιήσεις ακόμα και καθισμένος μπροστά στο τζάκι σου. Αποτελείται από μία αλληλουχία αριθμημένων φύλλων (από ανακυκλώσιμο χαρτί), το καθένα από τα οποία περιέχει χιλιάδες bit πληροφοριών. Αυτά τα φύλλα συγκρατούνται μαζί στη σωστή σειρά από ένα κομψό περίβλημα.

Κάθε σελίδα σκανάρεται οπτικά και οι πληροφορίες καταγράφονται απευθείας στον εγκέφαλο. Υπάρχει η εντολή «browse» που σου επιτρέπει να περάσεις από τη μία σελίδα στην άλλη,

---

* Emmanuel Milingo, αρχιεπίσκοπος από τη Ζάμπια που αφορίστηκε εξαιτίας των θέσεών του για τον γάμο των ιερέων. (Σ.τ.Μ.)

προς τα μπρος ή προς τα πίσω, με μια κίνηση του δακτύλου. Μια λειτουργία που λέγεται «ευρετήριο» σου επιτρέπει να βρεις αμέσως το επιθυμητό επιχείρημα στη σωστή σελίδα. Μπορείς να αγοράσεις και κάτι προαιρετικό που λέγεται «σελιδοδείκτης», το οποίο σου επιτρέπει να επιστρέφεις εκεί όπου σταμάτησες την τελευταία φορά, ακόμα κι αν έκλεισες το BOOK.

Η ανακοίνωση καταλήγει με διάφορες ακόμα πληροφορίες γι' αυτό το εκπληκτικά καινοτόμο μέσον, ενώ αναγγέλλει και την εμπορική κυκλοφορία του Portable Erasable-Nib Cryptic Intercommunication Language Stylus, PENCIL (δηλαδή μολύβι). Δεν είναι απλώς ένα ωραίο χιουμοριστικό κομμάτι, αλλά και η απάντηση στις πλήθος εναγώνιες ερωτήσεις σχετικά με το πιθανό τέλος του βιβλίου μπροστά στην προέλαση των υπολογιστών.

Υπάρχουν πλήθος αντικείμενα τα οποία, από τότε που επινοήθηκαν, δεν είναι δυνατόν να τελειοποιηθούν περισσότερο, όπως το ποτήρι, το κουτάλι, το σφυρί. Όταν ο Φίλιπ Σταρκ θέλησε να αλλάξει τη μορφή του λεμονοστύφτη, έφτιαξε ένα υπέροχο αντικείμενο που ωστόσο αφήνει τα κουκούτσια να πέσουν στο ποτήρι, ενώ ο κλασικός λεμονοστύφτης τα συγκρατεί μαζί με τον πολτό. Τις προάλλες στο μάθημα, εκνευρίστηκα όταν βρήκα μια πανάκριβη ηλεκτρονική συσκευή που πρόβαλλε απαίσιες τις εικόνες: ο παλιός φωτεινός πίνακας, ας μιλήσω για το αρχαίο επιδιασκόπιο, τις προβάλλει καλύτερα.

Ενώ ο 20ός αιώνας φτάνει στο τέλος του, πρέπει να αναρωτηθούμε αν πράγματι, μέσα σ' αυτά τα εκατό χρόνια, εφηύραμε πολλά νέα πράγματα. Όσα χρησιμοποιούμε καθημερινά επινοήθηκαν κατά τον 19^ο αιώνα. Κατονομάζω μερικά: το τρένο (αλλά η ατμομηχανή ανήκει στον προηγούμενο αιώνα), το αυτοκίνητο (με τη βιομηχανία του πετρελαίου που είναι προϋπόθεσή του), τα ατιμόπλοια με προωθητικές προπέλες, την αρχιτεκτονική με οπλισμένο σκυρόδεμα και τους ουρανοξύστες, τα υποβρύχια, τους υπόγειους σιδηροδρόμους· το δυναμό, τον στροβιλοφόρο κινητήρα, την ντιζελομηχανή με πετρέλαιο, το αεροπλάνο (το οριστικό πείραμα των αδελφών Ράιτ γίνεται μόλις τρία χρόνια μετά το τέλος του αιώνα), τη γραφομηχανή, το γραμμόφωνο, το ντικτα-

φόν, τη ραπτομηχανή, το ψυγείο και τις κονσέρβες, το παστεριωμένο γάλα, τον αναπτήρα (και τα τσιγάρα), τις κλειδαριές ασφαλείας Yale, τον ανελκυστήρα, το πλυντήριο, το ηλεκτρικό σίδερο, το στίλο, τη σβηστήρα, το στυπόχαρτο, το γραμματόσημο, το πνευματικό ταχυδρομείο, το water closet, το ηλεκτρικό κουδούνι, τον ανεμιστήρα, την ηλεκτρική σκούπα (1901), το ξυραφάκι, τα πτυσσόμενα κρεβάτια, τις πολυθρόνες του κουρέα και τις περιστρεφόμενες καρέκλες του γραφείου, τα σπίρτα τριβής και τα σπίρτα ασφαλείας, το αδιάβροχο, το φερμουάρ, την παραμιάνα, τα αναψυκτικά με ανθρακικό, το ποδήλατο με λάστιχα και αεροθάλαμο, τους τροχούς με ακτίνες από ατσάλι και μετάδοση κίνησης από αλυσίδα, το λεωφορείο, το ηλεκτρικό τραμ, τον υπέργειο σιδηρόδρομο, το σελοφάν, το σελιλόιντ, τις τεχνητές ίνες, τα πολυκαταστήματα για να τα πουλούν όλ' αυτά και –αν μου επιτρέπετε– τον ηλεκτροφωτισμό, το τηλέφωνο, τον τηλεγράφο, το ραδιόφωνο, τη φωτογραφία και το σινεμά. Ο Μπάμπαςτζ* εφευρίσκει μια υπολογιστική μηχανή που μπορεί να κάνει εξήντα εξί προσθέσεις στο λεπτό και, επομένως, βρισκόμαστε καθ' οδόν για το κομπιούτερ.

Ασφαλώς, ο αιώνας μας μας πρόσφερε την ηλεκτρονική, την πενικιλίνη και πολλά ακόμα φάρμακα που παρέτειναν τη ζωή μας, τα πλαστικά, την πυρηνική σχάση, την τηλεόραση και τα ταξίδια στο διάστημα. Ίσως να μου ξεφεύγει κάτι, αλλά η αλήθεια είναι ότι οι πιο ακριβές πένες και τα πιο ακριβά ρολόγια προσπαθούν ν' αναπαράγουν τα κλασικά μοντέλα του 19ου αιώνα, ενώ σε μία παλιά *Bustina* σχολιάζα ότι η τελευταία τελειοποίηση στο πεδίο των επικοινωνιών –δηλαδή το Ίντερνετ– ξεπερνάει τον ασύρματο τηλεγράφο που επινόησε ο Μαρκόνι με ένα ενσύρματο τηλέφωνο, δηλαδή σημαδεύει την επιστροφή από το ράδιο στο τηλέφωνο.

Τουλάχιστον δύο από τις χαρακτηριστικές εφευρέσεις του αιώνα μας, τα πλαστικά και την πυρηνική σύντηξη, προσπαθούμε να τις ξε-εφεύρουμε, διότι αντιληφθήκαμε ότι μολύνουν τον

---

* Charles Babbage (1791-1871): Άγγλος μαθηματικός, μηχανικός, φιλόσοφος και εφευρέτης, θεωρείται ο «πατέρας του ηλεκτρονικού υπολογιστή». (Σ.τ.Μ.)

πλανήτη. Η πρόοδος δε συνίσταται κατ' ανάγκη στο να πηγαίνεις μπροστά με οποιοδήποτε αντίτιμο. Ζήτησα να μου ξαναφέρουν τον φωτεινό μου πίνακα.

2000

Πίσω ολοταχώς!

Σε μια παλιά *Bustina*, είχα προειδοποιήσει ότι γινόμαστε μάρτυρες μιας ενδιαφέρουσας τεχνολογικής οπισθοδρόμησης. Κατ' αρχάς, τέθηκε υπό έλεγχο η ανησυχητική επίδραση της τηλεόρασης χάρη στο τηλεκοντρόλ, με το οποίο ο τηλεθεατής μπορεί να κάνει ζάπινγκ, μπαίνοντας έτσι σε μια φάση δημιουργικής ελευθερίας που ονομάζεται «φάση της Χλαπάτσας». Η οριστική απελευθέρωση από την τηλεόραση επήλθε με το βίντεο, με το οποίο πραγματοποιήθηκε η εξέλιξη προς τον κινηματογράφο. Επίσης, με το τηλεκοντρόλ μπορεί κανείς να μηδενίσει τον ήχο, επιστρέφοντας στην πανδαισία του βωβού κινηματογράφου. Στο μεταξύ το Ίντερνετ, επιβάλλοντας μια επικοινωνία κυρίως αλφαβητική, κατέλυσε τον επίφοβο Πολιτισμό των Εικόνων. Στο σημείο αυτό μπορούσαν πράγματι να απαλειφθούν οι εικόνες, αν εφευρίσκαμε κάτι σαν κουτί, το οποίο θα έβγαζε μόνο ήχους και δε θα απαιτούσε καν τηλεκοντρόλ. Την εποχή εκείνη νόμιζα ότι αστειευόμουν υπονοώντας την ανακάλυψη του ραδιοφώνου, αλλά (προφανώς από κάποια θεία έμπνευση) προέβλεπα την έλευση του iPod.

Τέλος, το έσχατο στάδιο ήρθε όταν, αντί των μεταδόσεων μέσω των αιθέρων, ξεκίνησε με την pay-TV μια νέα εποχή μεταδόσεων μέσω τηλεφωνικών καλωδίων, περνώντας από την ασύρματη τηλεγραφία στην ενσύρματη τηλεφωνία, φάση η οποία ολοκληρώθηκε με το Ίντερνετ, ξεπερνώντας τον Μαρκόνη και επιστρέφοντας στον Μεούτσι*.

---

* Antonio Santi Giuseppe Meucci (1808-1889): Ιταλός εφευρέτης, επινόησε το telettrofono, το πρώτο τηλέφωνο. (Σ.τ.Μ.)

Ξανάπιασα τη θεωρία μου για την πορεία προς τα πίσω στο βιβλίο μου *Με το βήμα του κάβουρα*, όπου εφάρμοξα αυτές τις αρχές και στην πολιτική ζωή (εξάλλου, σε μία πρόσφατη *Bustina* σημείωσα ότι επιστρέφουμε στις νύχτες του 1944 με στρατιωτικές περιπόλους στους δρόμους, σε παιδιά και δασκάλες με στολές). Ωστόσο, συνέβησαν κι άλλα.

Όποιος χρειάστηκε ν' αγοράσει πρόσφατα ένα καινούργιο κομπιούτερ (αχρηστεύονται μέσα σε τρία χρόνια), αντιλήφθηκε ότι όσα έβρισκε είχαν εγκατεστημένα τα Windows Vista. Αρκεί να διαβάσετε στα διάφορα blogs στο Ίντερνετ τις γνώμες των χρηστών για τα Vista (δεν τολμώ να τις αναφέρω για να μη βρεθώ στα δικαστήρια) και ν' ακούσετε τι λένε όσοι φίλοι σας έπεσαν σ' αυτή την παγίδα, για να πάρετε την απόφαση (πιθανόν εσφαλμένη αλλά απολύτως σταθερή) να μην αγοράσετε κομπιούτερ με Vista. Αν όμως θέλετε ένα ενημερωμένο μηχάνημα λογικών αναλογιών, πρέπει να υποστείτε τα Vista. Ή θα καταλήξετε σε έναν κλώνο μεγάλο σαν νταλίκια, μονταρισμένο από κάποιον πρόθυμο πωλητή που εγκαθιστά ακόμα τα Windows XP και τα παλιότερα. Έτσι το γραφείο σας θα μοιάζει με ένα εργαστήριο της Olivetti με το Elea 1959.

Πιστεύω ότι οι κατασκευαστές κομπιούτερ έχουν αντιληφθεί ότι οι πωλήσεις μειώθηκαν αισθητά, επειδή οι χρήστες, προκειμένου να μην έχουν Vista, αρνούνται να ανανεώσουν το κομπιούτερ τους. Και τι κάνανε λοιπόν; Για να το καταλάβετε, πρέπει να πάτε στο Ίντερνετ και να αναζητήσετε το Vista downgrading ή κάτι παρόμοιο. Εκεί σας εξηγούν ότι, αν έχετε αγοράσει ένα καινούργιο κομπιούτερ με Vista, έχοντάς το πληρώσει όσο το έχετε πληρώσει, με ένα συμπληρωματικό ποσό (που δεν εκταμιεύεται εύκολα, αλλά μέσα από μια διαδικασία που αρνήθηκα να καταλάβω) και ύστερα από πολλές περιπέτειες, μπορείτε να έχετε και πάλι τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσετε τα Windows XP ή τα προηγούμενα.

Όποιος χρησιμοποιεί κομπιούτερ ξέρει τι είναι το *upgrading*, είναι κάτι που σου επιτρέπει να αναβαθμίσεις το πρόγραμμά σου στην τελειότερη μορφή του. Συνεπώς, το *downgrading* εί-

ναι η δυνατότητα να επαναφέρεις το κομπιούτερ σου, το τόσο προηγμένο, στην ευδαίμονα κατάσταση των παλιών προγραμμάτων. Πληρώνοντας. Προτού επινοηθεί στο Ίντερνετ αυτός ο υπέροχος νεολογισμός, σε ένα κανονικό λεξικό έβρισκες ότι *downgrade* ως ουσιαστικό σημαίνει υποβάθμιση, κατάπτωση ή μειωμένη εκδοχή, ενώ ως ρήμα υποβαθμίζω, μειώνω, ελαττώνω ή ταπεινώνω. Εδώ μας προσφέρουν τη δυνατότητα, με μπόλικη δουλειά και έναντι κάποιου ποσού, να υποβαθμίσουμε και να μειώσουμε κάτι που το πληρώσαμε ένα συγκεκριμένο ποσό. Το πράγμα θα ήταν απίστευτο αν δεν ήταν αληθινό (το διαπραγματεύτηκε πνευματωδώς και ο Τζανπάολο Πρόνι στο on line περιοδικό *Golem-L'indispensabile-Γκόλεμ-Το απαραίτητο*) και περιμένουν στην ουρά εκατοντάδες κακομοιρήδες που δουλεύουν σαν τρελοί για να πληρώσουν αυτό που πρέπει να πληρώσουν και να υποβαθμίσουν το πρόγραμμά τους. Πότε θα φτάσουμε στο στάδιο όπου, έναντι ενός λογικού ποσού, το κομπιούτερ μας θα μετατραπεί σε ένα τετράδιο με καλαμάρι και πένα από φτερό;

Το γεγονός όμως δεν είναι απλώς παράδοξο. Υπάρχουν τεχνολογικές προόδους πέρα από τις οποίες δεν μπορείς να προχωρήσεις. Δεν μπορείς να εφεύρεις ένα μηχανικό κουτάλι, αυτό που υπάρχει εδώ και δύο χιλιάδες χρόνια κάνει μια χαρά τη δουλειά του. Εγκαταλείφθηκε το Κονκόρντ, κι ας έκανε τη διαδρομή Παρίσι-Νέα Υόρκη σε τρεις ώρες. Δεν είμαι βέβαιος ότι καλώς το εγκατέλειψαν, αλλά πρόοδος μπορεί να σημαίνει και να κάνεις δυο βήματα πίσω, να επιστρέφεις στην αιολική ενέργεια αντί για το πετρέλαιο και άλλα τέτοια. Τείνετε προς το μέλλον! Πίσω ολοταχώς!

2008

Ξαναγεννιέμαι, ξαναγεννιέμαι το χίλια εννιακόσια σαράντα

Η ζωή δεν είναι παρά μία αργή επαναφορά της παιδικής ηλικίας στη μνήμη. Εντάξει. Αυτό όμως που γλυκαίνει την ανάμνηση είναι ότι, μέσα από την απόσταση της νοσταλγίας, σου φαίνονται ωραίες ακόμα και οι στιγμές που τότε ήταν οδυνηρές, ακόμα και η μέρα που γλίστρησες στο χαντάκι κι έσπασες το πόδι σου και αναγκάστηκες να μείνεις δεκαπέντε μέρες στο σπίτι με τον γύψο και τις γάζες μουσκεμένες σε ασπράδι αυγού. Προσωπικά, θυμάμαι με τρυφερότητα τις νύχτες που περάσαμε στο αντιαεροπορικό καταφύγιο: μας ξυπνούσαν μες στον πιο βαθύ ύπνο και μας έσερναν με την πιτζάμα και το παλτό σ' ένα υγρό υπόγειο από μπετόν αρμέ, με αδύναμες λαμπίτσες, όπου το ρίχναμε στο κυνηγητό, ενώ πάνω από τα κεφάλια μας ακούγονταν πνιχτές εκρήξεις που δεν ξέραμε αν ήταν αντιαεροπορικά πυρά ή βόμβες. Οι μαμάδες μας έτρεμαν από το κρύο και τον φόβο, αλλά για μας ήταν μια παράξενη περιπέτεια. Να τι είναι η νοσταλγία. Κι έτσι, είμαστε διατεθειμένοι να δεχτούμε όλ' αυτά που μας θυμίζουν την τρομερή δεκαετία του '40 και είναι η εισφορά που πληρώνουμε στα γεράματά μας.

Πώς ήταν οι πόλεις εκείνη την εποχή; Σκοτεινές τη νύχτα, όταν η συσκοτίση επέβαλλε στους ελάχιστους περαστικούς να χρησιμοποιούν φακούς, όχι με μπαταρία αλλά με δυναμό, σαν αυτό στα φανάρια των ποδηλάτων, που το φόρτιζες με την τριβή, κουνώντας μανιακά με το χέρι ένα πράγμα σαν σκανδάλη. Αργότερα όμως, όταν επιβλήθηκε ο περιορισμός κυκλοφορίας, δεν μπορούσες πια να βγεις καθόλου στον δρόμο.

Την ημέρα, στις πόλεις κυκλοφορούσαν μονάδες στρατού, τουλάχιστον μέχρι το 1943, όταν στην πόλη στρατωνίζονταν ο Βασιλικός Στρατός, αλλά ακόμα περισσότερο την εποχή της Δημοκρατίας του Σαλό, όπου στις μεγαλουπόλεις περνούσαν συνεχώς ομάδες και περίπολοι από ναύτες του Σαν Μάρκο ή των Μαύρων Ταξιαρχιών, ενώ στα χωριά κυκλοφορούσαν ομάδες παρ-

τιζάνων· αρματωμένοι και οι μεν και οι δε ως τα δόντια. Σ' αυτή τη στρατιωτικοποιημένη πόλη σε ορισμένες περιπτώσεις απαγορεύονταν οι συγκεντρώσεις, τριγυρνούσαν ακόμα μπουλούκια από Ballila* και Μικρές Ιταλίδες με στολή, σχολιαρόπαιδα με μαύρες ποδιές που επέστρεφαν από το σχολείο τα μεσημέρια, ενώ οι μανάδες πήγαιναν ν' αγοράσουν τα ελάχιστα που έβρισκαν στα μπακάλικα, κι αν ήθελες να φας ψωμί, δε λέω άσπρο, αλλά τουλάχιστον όχι αηδιαστικό και φτιαγμένο από ροκανίδι, έπρεπε να πληρώσεις μια περιουσία στη μαύρη αγορά. Στο σπίτι, το φως ήταν λιγούτο κι εγώ μη μιλήσουμε για τη θέρμανση που περιοριζόταν μόνο στην κουζίνα. Τις νύχτες κοιμόμασταν μ' ένα ζεστό τούβλο στο κρεβάτι και θυμάμαι με τρυφερότητα ακόμα και τις χιονίστρες. Δεν μπορώ να πω ότι σήμερα όλ' αυτά έχουν επιστρέψει, ασφαλώς όχι ολοκληρωτικά. Ωστόσο, αρχίζω πάλι να νιώθω το άρωμά τους. Κατ' αρχάς, υπάρχουν φασίστες στην κυβέρνηση. Δεν είναι μόνοι τους, δεν είναι ακριβώς φασίστες, αλλά τι σημασία έχει, ξέρουμε πολύ καλά ότι η Ιστορία την πρώτη φορά εμφανίζεται με τη μορφή τραγωδίας και τη δεύτερη με μορφή φάρσας. Εξάλλου, εκείνη την εποχή εμφανίζονταν στους τοίχους αφίσες που έδειχναν έναν αηδιαστικό (και μεθυσμένο) μαύρο Αμερικάνο να απλώνει τα χέρια του σαν αρπάγες σε μια λευκή Αφροδίτη της Μήλου. Σήμερα, βλέπω στην τηλεόραση πολλούς απειλητικούς άτιςχνους μαύρους που εισβάλλουν κατά χιλιάδες στους τόπους μας και ειλικρινά, ο κόσμος γύρω μου είναι πιο τρομοκρατημένος από τότε.

Επιστρέφει η μαύρη ποδιά στα σχολεία και δεν έχω τίποτα εναντίον της, είναι προτιμότερη από τα σινιέ μπλουζάκια των νταήδων, μόνο που νιώθω στο στόμα μου μια γεύση από *μαντλέν* βουτηγμένες στο τίλιο και σαν τον Γκοτσάνο μου έρχεται να πω, «ξαναγεννιέμαι, ξαναγεννιέμαι το χίλια εννιακόσια σαράντα»**. Μόλις διάβασα σε μια εφημερίδα ότι ο δήμαρχος της

---

* Οργάνωση του φασιστικού καθεστώτος για αγόρια από 6-18 ετών. Η αντίστοιχη για τα κορίτσια ήταν οι Μικρές Ιταλίδες. (Σ.τ.Μ.)

** Οι μαντλέν και το τίλιο είναι αναφορά στον Προυστ και στο *Αναζη-*

Νοβάρας (μέλος της Λέγκα) απαγόρευσε να συγκεντρώνονται τις νύχτες στο πάρκο πάνω από τρία άτομα. Περιμένω μ' ένα ρίγος σαν του Προυστ την επιστροφή της συσκότισης. Οι στρατιώτες μας θα συγκρούονται με επαναστάτες με πρόσωπα σε χρώματα Ασίας (δυστυχώς, όχι πια αφρικάνικα) λίγο-πολύ ανατολίτικα. Βλέπω όμως τμήματα του στρατού μας, οπλισμένα και με στολές παραλλαγής, και στα πεζοδρόμια των πόλεών μας. Ο στρατός, όπως και τότε, δεν πολεμάει μόνο στα σύνορα, αλλά εκτελεί και χρέη αστυνομίας. Νομίζω ότι ξαναβρίσκομαι στη *Ρώμη, ανοχύρωτη πόλη*. Διαβάζω άρθρα και ακούω συζητήσεις όπως εκείνα που διάβαζα τότε στο περιοδικό *Η υπεράσπιση της φυλής*, που δεν επιτίθεντο μόνο στους εβραίους, αλλά και στους Τσιγγάνους, στους Μαροκινούς και στους ξένους εν γένει. Το ψωμί έχει γίνει πανάκριβο. Μας προειδοποιούν ότι πρέπει να κάνουμε οικονομία στο πετρέλαιο, να μη δαπανούμε ηλεκτρική ενέργεια, να σβήνουμε τις βιτρίνες τις νύχτες. Πέφτουν οι πωλήσεις αυτοκινήτων και εμφανίστηκαν ξανά οι *Κλέφτες των ποδηλάτων*. Σε μια προσπάθεια πρωτοτυπίας, σε λίγο καιρό θα μπει και δελτίο στο νερό. Δεν έχουμε ακόμα μία κυβέρνηση στον Νότο και μία στον Βορρά, αλλά υπάρχουν μερικοί που εργάζονται προς αυτή την κατεύθυνση. Μου λείπει ένας Αρχηγός που θα αγκαλιάζει και θα φιλάει αγνά στα μάγουλα εύρωστες αγρότισσες κυράδες, αλλά ο καθείς και τα γούστα του.

2008

Κάτω η Ιταλία

Σε μία *Bustina* περίπου πριν από ένα χρόνο, τόνιζα τον πολλαπλασιασμό στο Ίντερνετ των σελίδων που καταφέρονται κατά

τώντας τον χαμένο χρόνο. Όσο για τον Γκουίντο Γκοτσάνο, ήταν ποιητής και εδώ έχουμε μία αναφορά σ' ένα στίχο από το ποίημα του «L'amica di Nonna Speranza». (Σ.τ.Μ.)

του Ρισορτζιμέντο και υπέρ των Βουρβόνων. Σήμερα είδα στην εφημερίδα ότι το ένα τρίτο των Ιταλών είναι υπέρ της θανατικής ποινής. Επιστρέφουμε στο επίπεδο των Αμερικανών (*fuck you, Beccaria**), των Κινέζων και των Ιρανών. Μία ακόμα συγκινητική επιστροφή στο παρελθόν είναι η όλο και πιο επιτακτική ανάγκη να ξανανοιξουν οι οίκοι ανοχής, όχι εκείνοι οι μοντέρνοι χώροι που καλύπτουν την περίσταση, αλλά εκείνα τα σπίτια του άλλοτε, με τα αξέχαστα ουρητήρια στην είσοδο και τη *μαντάμ* που φώναζε: «Άιντε, παλικάρια, στα δωμάτια, δεν ήρθαμε εδώ για να πλέξουμε βελονάκι!» Ασφαλώς, αν όλ' αυτά μπορούσαν να γίνουν με τη συσκότιση και την απαγόρευση της κυκλοφορίας, θα ήταν πιο γουστοζικό. Και, επί τη ευκαιρία, ο διαγωνισμός για τα κορίτσια-γλάστρες των τηλεοπτικών σόου δε θυμίζει τα όνειρα που είχαν οι μπαλαρινούλες του σωρού στα αξέχαστα χορευτικά πριν από την έναρξη μιας βουβής ταινίας;

Στην αρχή της δεκαετίας του '50, ο Ρομπέρτο Λέιντι** κι εγώ αποφασίσαμε να ιδρύσουμε έναν αντιπατριωτικό σύλλογο. Ήταν ένας τρόπος να αστερευτούμε σχετικά με τη εκπαίδευση που είχαμε πάρει στη διάρκεια της φρικαλέας δικτατορίας, που μας σερβίριζε μέχρις αηδίας την πατριδα με κάθε λογής σάλτσες. Εξάλλου, αναδύονταν νεοφασιστικές ομάδες, ενώ η τηλεόραση είχε μόνο ένα ασπρόμαυρο κανάλι και έπρεπε να βρούμε έναν τρόπο να περνάμε τις βραδιές μας. Ο αντιπατριωτικός σύλλογος είχε για ύμνο του το *Μαρς του Ραντέτσκι**** και προφανώς σκόπευε να επαναξιολογήσει την ηθική διάσταση της πεντακάθαρης μορφής αυτού του ενάντιου στο Ρισορτζιμέντο στρατάρχη

---

* Cesare Beccaria, νομομαθής, φιλόσοφος, πολιτικός και εγκληματολόγος, έζησε κατά τον 18ο αιώνα και ήταν από τους πολέμιους των βασιανιστηρίων και της θανατικής ποινής. (Σ.τ.Μ.)

** Ιταλός εθνομουσικολόγος (1928-2003). (Σ.τ.Μ.)

*** Ο Radetzky von Radetz (1766-1858): Τσέχος στρατάρχης στη διάρκεια του Πρώτου Πολέμου της Ιταλικής Ανεξαρτησίας. Προς τιμήν του ο Strauss συνέθεσε το γνωστό εμβατήριο <https://www.youtube.com/watch?v=FHFf7NIwOHQ> (Σ.τ.Μ.)

προφητεύαμε δημοψηφίσματα για την επιστροφή της Λομβαρδίας και του Βένετο στην Αυστρία, της Νάπολης στους Βουρβόνους και, φυσικά, της Ρώμης στον πάπα, την παραχώρηση του Πιεμόντε στη Γαλλία και της Σικελίας στη Μάλτα· θα έπρεπε να ριξουμε από τις διάφορες πλατείες της Ιταλίας τα αγάλματα του Γκαριμπάλντι και να αλλάξουμε τα ονόματα δρόμων αφιερωμένων στον Καβούρ και στους διάφορους μάρτυρες και αλυτρωτιστές· στα σχολικά βιβλία θα έπρεπε να υπάρχουν σοβαροί υπαινιγμοί για την ηθική του Κάρλο Πιζακάνε και του Ενρίκο Τότι*. Και ούτω καθεξής.

Ο σύλλογός μας διαλύθηκε ύστερα από μια συνταρακτική ανακάλυψη. Για να είμαστε πραγματικοί αντιπατριώτες και να θέλουμε την καταστροφή της Ιταλίας, έπρεπε να κάνουμε και μια νέα αποτίμηση του Ντούτσε, δηλαδή αυτού που είχε καταστρέψει στ' αλήθεια την Ιταλία, και συνεπώς έπρεπε να γίνουμε νεοφασίστες. Αυτή η επιλογή μάς φαινόταν αποτροπιαστική και εγκαταλείψαμε το σχέδιό μας.

Εμείς τότε το κάναμε για πλάκα, αλλά σχεδόν όσα φανταζόμασταν τότε πραγματοποιούνται τώρα – έστω κι αν δεν είχαμε καν διανοηθεί να κάνουμε με τη σημαία της Ιταλίας αυτό που ο Μπόσι εξήγγειλε ότι θέλει να κάνει, και δε μας πέρασε καν από το μυαλό η πραγματικά εξαιρετική ιδέα να τιμήσουμε εκείνους που σκότωσαν τους βερσαλιέρους στην Πόρτα Πία**.

Εκείνη την εποχή ήταν οι Χριστιανοδημοκράτες στην κυβέρνηση που προσπαθούσαν να συγκρατήσουν την Εκκλησία για να προστατέψουν τον κοσμικό χαρακτήρα του Κράτους, με αποκορύφωμα της νεοκληροκρατίας τη στήριξη που έδωσε ο Τολιάτι στο διαβόητο άρθρο 7 του Συντάγματος που αναγνώριζε τις Συνθήκες του Λατερανού. Ήδη είχαν περάσει μερικά χρόνια

---

* Ο Carlo Pisacane (1818-1857) ήταν Ιταλός επαναστάτης και πατριώτης, σοσιαλιστικής ιδεολογίας. Ο Enrico Toti ήταν εφευρέτης, ποδηλάτης και ήρωας του Α΄ Π.Π. (Σ.τ.Μ.)

** Η κατάληψη της Πόρτα Πία ήταν η σύγκρουση που σημάδεψε την ένωση της Ρώμης με το ιταλικό κράτος κατά το Ρισορτζιμέντο. (Σ.τ.Μ.)

από τότε που είχε διαλυθεί το Μέτωπο του Κοινού Ανθρώπου*, το οποίο είχε υποκινήσει για ένα διάστημα αντιενωτικά συναισθήματα, δυσπιστία απέναντι σε μια διεφθαρμένη και κλέφτρα Ρώμη και απέναντι σε μια κρατική γραφειοκρατία βουτυρόπαιδων που ρουφούσαν το αίμα των τίμων και εργατικών πολιτών. Δε διανοούμασταν καν ότι μια τέτοια συμπεριφορά θα χαρακτηριζε κάποτε τους υπουργούς της Δημοκρατίας.

Δε μας ήρθε καν η φαινή ιδέα ότι για να στερήσουμε από κάθε κύρος και πραγματική εξουσία το Κοινοβούλιο, θα ήταν αρκετό να κάνουμε ένα νόμο βάσει του οποίου οι βουλευτές δε θα εκλέγονταν από τον λαό, αλλά θα οριζόνταν πριν από τις εκλογές από τον Αρχηγό. Μας φαινόταν ότι το να προφητεύσουμε μια σταδιακή επιστροφή στην Camera dei Fasci e delle Corporazioni** θα ανήκε στη σφαίρα της επιστημονικής φαντασίας.

Θέλαμε να διαλύσουμε την Ιταλία αλλά σταδιακά, και πιστεύαμε ότι θα χρειαζόταν τουλάχιστον ένας αιώνας. Αντίθετα, φτάσαμε πολύ νωρίτερα στο σημείο αυτό, κι εκτός από την Ιταλία, διαλύουν και την Alitalia. Το πιο ωραίο όμως είναι ότι το ζήτημα δεν προέκυψε από το πραξικόπημα κάποιων επηρεμένων, σαν εμάς τους μεγαλόψυχους ιδεαλιστές που ήμασταν τότε, αλλά γίνεται με τη συναίνεση της πλειονότητας των Ιταλών.

2008

---

* Fronte dell'uomo qualunque: Κίνημα και στη συνέχεια κόμμα γύρω από το ομώνυμο περιοδικό που προωθούσε συντηρητικές απόψεις και ήταν ενάντιο στην πολιτική. Ο όρος qualunquismo επικράτησε για να χαρακτηρίσει αυτό το πολιτικό φαινόμενο. (Σ.τ.Μ.)

** Η Camera dei Fasci e delle Corporazioni ήταν το νομοθετικό όργανο που αντικατέστησε την ιταλική Βουλή στο αποκορύφωμα του φασιστικού καθεστώτος (1939-1943). (Σ.τ.Μ.)

Το φαίνεσθαι

Κάνε γεια σου γεια σου με το χεράκι

Ενώ βιώνω και επιβεβαιώνομαι από διάφορες έγκυρες παρεμβάσεις για την υπερθέρμανση του πλανήτη και την εξαφάνιση των ενδιάμεσων εποχών, αναρωτιέμαι ποιες θα είναι οι αντιδράσεις του εγγονού μου που είναι μόλις δύομισι ετών, όταν θα ακούσει τη λέξη «άνοιξη» ή θα διαβάσει στο σχολείο ποιήματα που θα μιλούν για την πρώτη μελαγχολία του φθινοπώρου. Και όταν μεγαλώσει, πώς θα αντιδρά ακούγοντας τις *Τέσσερις εποχές* του Βιβάλντι; Μπορεί να ζει σ' έναν άλλο κόσμο, στον οποίο θα είναι εντελώς συνηθισμένος και δε θα υποφέρει πια από την έλλειψη της άνοιξης, βλέποντας τα οπωροφόρα να καρπίζουν κατά λάθος μες στους ζεστούς χειμώνες. Τελικά, κι εγώ όταν ήμουν μικρός, δεν είχα ζήσει τους δεινόσαυρους, αλλά κατάφερα να τους φανταστώ. Ίσως η άνοιξη να είναι μια νοσταλγία των ηλικιωμένων ανθρώπων, όπως οι νύχτες που περνούσαμε στα αντιαεροπορικά καταφύγια παίζοντας κρυφτό.

Σ' αυτό το παιδί που μεγαλώνει τώρα, θα μοιάζει φυσικό να ζει σε έναν κόσμο όπου το βασικό αγαθό (πιο σημαντικό από το σεξ ή το χρήμα) θα είναι το φαίνεσθαι. Και προκειμένου να αναγνωριστεί από τους άλλους και να μη φυτοζωεί σε μιαν ανυπόφορη ανωνυμία, θα κάνει τα πάντα για να εμφανιστεί στην τηλεόραση ή στα μέσα που εκείνη την εποχή θα έχουν αντικαταστήσει την τηλεόραση. Όπου όλο και περισσότερες ειλικρινείς μαμάδες θα είναι πρόθυμες να βγάλουν τα οικογενειακά τους άπλυτα στα φόρα σε μια σπαραξικάρδια εκπομπή, προκειμένου να τις αναγνωρίσουν την άλλη μέρα στο σουπερμάρκετ και να

μοιράσουν αυτόγραφα, ενώ οι κοπελίτσες (όπως ήδη συμβαίνει σήμερα) θα λένε ότι θέλουν να γίνουν ηθοποιοί, αλλά όχι για να γίνουν σαν την Ντούζε ή την Γκάρμπο, όχι για να παίξουν Σαίξπηρ ή τουλάχιστον να τραγουδήσουν σαν τη Ζοζεφίνα Μπέικερ, ντυμένη μόνο με μπανάνες στη σκηνή του Φολί Μπερζέρο, ούτε καν για να τσουλάνε χαριτωμένα σαν τις γλαστρούλες του άλλοτε, αλλά για να πάρουν προαγωγή σε βοηθούς τηλεκουίζ, μια σκέτη εμφάνιση χωρίς καμία τέχνη πίσω της.

Κάποιος θα εξηγήσει τότε σ' αυτό το παιδί (ίσως στο σχολείο, μαζί με τους βασιλείς της Ρώμης και την πτώση του Μπερλουσκόνι ή σε ιστορικές ταινίες με τίτλο *Ήταν κάποτε η Φίατ* που τα *Cahiers du cinéma* θα εντάξουν στο είδος «προλετ», όπως ακριβώς υπήρξε το είδος «πέπλος») ότι ήδη από την αρχαιότητα, τα ανθρώπινα όντα ήθελαν ν' αναγνωρίζονται απ' αυτούς που τους περιβάλλουν. Και μερικοί πασχίζανε να είναι ευχάριστοι σύντροφοι τα βράδια στην ταβέρνα, άλλοι να διακριθούν στο ποδόσφαιρο ή στο σημάδι στις γιορτές του αφέντη ή στις ιστορίες ότι έπιασαν με την πετονιά ένα ψάρι τόοοοοο μεγάλο. Και οι κοπέλες ήθελαν να τις προσέξουν για το κοκέτικο καπελάκι που φορούσαν την Κυριακή που πήγαιναν στην εκκλησία, οι γιαγιάδες επειδή ήταν οι καλύτερες μαγείρισσες ή ράφτρες του χωριού. Και αλίμονο αν δεν ήταν έτσι, γιατί ο άνθρωπος, για να μάθει ποιος είναι, έχει ανάγκη από το βλέμμα του Άλλου και αναγνωρίζει ακόμα καλύτερα (ή πιστεύει ότι αναγνωρίζει) τον εαυτό του όσο περισσότερο ο Άλλος τον αγαπάει και τον θαυμάζει – και αν αντί για ένα μόνο Άλλο, υπάρχουν εκατό ή χίλιοι ή δέκα χιλιάδες, τόσο το καλύτερο, γιατί αισθάνεται απόλυτα ολοκληρωμένος.

Και επομένως, σε μια εποχή μεγάλων και συνεχών μετακινήσεων, όπου στον καθένα λείπει το χωριό του και οι ρίζες του, ενώ ο Άλλος είναι κάποιος με τον οποίο επικοινωνεί εξ αποστάσεως μέσω Ίντερνετ, θα φανεί φυσικό τα ανθρώπινα όντα να αναζητήσουν την αναγνώριση με άλλους τρόπους· η πλατεία του χωριού αντικαθίσταται από τη σχεδόν παγκόσμια πλατεία της τηλεοπτικής εκπομπής ή απ' ό,τι μέλλει να επακολουθήσει.

Αυτό όμως που ίσως ούτε οι δάσκαλοι των σχολείων θα καταφέρουν να θυμούνται είναι ότι εκείνη την αρχαία εποχή ίσχυε μια πολύ αυστηρή διάκριση ανάμεσα στο να σε θαυμάζουν και στο να σε κουτσομπολεύουν. Ο καθένας ήθελε ν' αποκτήσει φήμη ως ο καλύτερος τοξότης ή η πιο υπέροχη χορεύτρια, αλλά κανείς δεν ήθελε να τον χαρακτηρίζουν τον μεγαλύτερο κερατά του χωριού, τον γνωστότερο ανάκανο, την πιο βρομόστομη πουτάνα. Η πουτάνα προσπαθούσε τουλάχιστον να πείσει ότι ήταν χορεύτρια και ο χαντούμης εξιστορούσε πανταγκρουελικά ερωτικά κατορθώματα. Στον κόσμο του μέλλοντος (αν μοιάζει μ' αυτό που αναφαίνεται σήμερα) η διάκριση ετούτη θα εξαφανιστεί: προκειμένου να τον «δουν» και να τον «σχολιάσουν», θα είναι κανείς έτοιμος να κάνει τα πάντα. Δε θα υπάρχει μεγάλη διαφορά ανάμεσα στη φήμη ενός μεγάλου ανοσολόγου και του νεαρού που σκότωσε τη μάνα του με το τσεκούρι, ανάμεσα στον μεγάλο εραστή και στον νικητή του διαγωνισμού για το πιο μικρό αντρικό μόριο, ανάμεσα σ' αυτόν που ίδρυσε ένα λεπροκομείο στην κεντρική Αφρική και σ' αυτόν που κατάφερε να ξεγελάσει καλύτερα την εφορία. Όλα παίζουν, αρκεί την επόμενη μέρα να σε αναγνωρίσει ο μπακάλης (ή ο τραπεζίτης).

Μπορεί σε μερικούς να φανώ Κασσάνδρα, αλλά ρωτάω τι μπορεί να σημαίνει ότι τώρα (ή μάλλον εδώ και δεκαετίες) υπάρχουν αυτοί που χώνονται πίσω από τον τύπο με το μικρόφωνο για να τους δουν να κάνουν γεια σου γεια σου με το χεράκι ή πηγαίνουν στην τηλεοπτική εκπομπή της Τσιγγάνας χωρίς να ξέρουν πού πάνε τα τέσσερα. Δεν έχει σημασία, θα γίνουν διάσημοι.

Αλλά δεν είμαι Κασσάνδρα. Ίσως το παιδί για το οποίο μιλώ να μνηθεί σε μια καινούργια σχέση που σκοπός της θα είναι η απόκρυψη του κόσμου, η εξορία στην έρημο, η ταφή σ' ένα μοναστήρι, η περηφάνια της σιωπής. Κατά βάθος, αυτό συνέβη ήδη, στη δύση μιας εποχής κατά την οποία οι αυτοκράτορες άρχισαν να κάνουν γερούσιαστές τα άλογά τους.

Μάρτυς μου ο Θεός, είμαι ηλίθιος...

Τις προάλλες στη Μαδρίτη, πήγα να προγευματίσω με τον βασιλέα μου. Μη με παρεξηγείτε: παρότι τρέφω φλογερά δημοκρατικά αισθήματα, πριν από δύο χρόνια χρίστηκα δούκας του Βασιλείου της Ρεντόντα (με τον τίτλο του Duque de l' Isla del Día de Antes) και αυτό το δουκικό αξίωμα το μοιράζομαι με τον Πέδρο Αλμοδόβαρ, την Αντόνια Σούζαν Μπάιατ, τον Φράνσις Φορντ Κόπολα, του Αρτούρο Πέρεξ-Ρεβέρτε, τον Φερνάντο Σαβάτερ, τον Πιέτρο Τσιτάτι, τον Κλάουντιο Μάγκρις, τον Ρέι Μπράντιμπερι και μερικούς άλλους, που όλοι μας έχουμε το κοινό χαρακτηριστικό να είμαστε συμπαθείς στον βασιλέα.

Λοιπόν, η νήσος Ρεντόντα είναι στις Δυτικές Ινδίες, έχει έκταση τριάντα τετραγωνικά χιλιόμετρα (κανονικό μαντιλάκι), είναι εντελώς ακατοίκητη και πιστεύω ότι κανείς από τους μονάρχες της δεν πάτησε ποτέ το πόδι του εκεί. Την είχε αγοράσει το 1865 ένας τραπεζίτης, ο Μάθιου Ντόουντι Σιλ, που ζήτησε από τη βασίλισσα Βικτωρία να την κάνει αυτόνομο βασίλειο, πράγμα που η Αυτής Μεγαλειότητα δέχτηκε χωρίς προβλήματα, γιατί δεν έβλεπε καμία απειλή για την αποικιοκρατική βρετανική αυτοκρατορία. Με το πέρασμα των δεκαετιών, το νησί πέρασε από διάφορους μονάρχες, μερικοί από τους οποίους πουύλησαν τον τίτλο αρκετές φορές, προκαλώντας συγκρούσεις ανάμεσα στους διεκδικητές (και αν θέλετε να μάθετε όλη την πολυδυναστική ιστορία, ψάξτε τη Redonda στη Wikipedia) και το 1997 ο τελευταίος τον απαρνήθηκε για χάρη ενός φημισμένου Ισπανού συγγραφέα, του Χαβιέρ Μαριάς (που έχει μεταφραστεί ευρύτατα και στην Ιταλία), ο οποίος άρχισε να μοιράζει δουκικούς τίτλους δεξιά κι αριστερά.

Αυτή είναι ολόκληρη η ιστορία που φυσικά έχει ένα άρωμα παταφυσικής παράνοιας, αλλά τέλος πάντων, δε γίνεσαι δούκας κάθε μέρα. Το θέμα όμως δεν είναι αυτό: είναι ότι στη διάρκεια της συζήτησής μας ο Μαριάς είπε κάτι που αξίζει να το αναλογιστούμε. Μιλούσαμε για το προφανές γεγονός ότι σήμερα ο κόσμος είναι διατεθειμένος να κινήσει γη και ουρανό προκειμένου να εμφανιστεί στην οθόνη, έστω και σαν τον ηλίθιο που κάνει γεια

σου γεια σου πίσω απ' αυτόν που δίνει συνέντευξη. Στην Ιταλία πρόσφατα, ο αδελφός μιας κοπέλας που δολοφονήθηκε βάρβαρα, αφού γεύτηκε χάρη στον πόνο του τις τιμές των δελτίων ειδήσεων, πήγε στον Λέλε Μόρα* ζητώντας του ένα τηλεοπτικό συμβόλαιο για να μπορέσει να εκμεταλλευτεί την τραγική του φήμη, και ξέρουμε ανθρώπους που, προκειμένου να εμφανιστούν στη σκηνή των δελτίων, είναι διατεθειμένοι να δηλώσουν ότι είναι κερρατάδες, χαντούμηδες ή απατεώνες, ενώ οι ψυχολόγοι της εγκληματολογίας δέχονται ότι αυτό που υποκινεί τους serial killer είναι η επιθυμία να αποκαλυφθούν και να γίνουν διάσημοι.

Γιατί αυτή η τρέλα; αναρωτήθηκε. Ο Μαρίας έκανε την εικασία ότι τα όσα συμβαίνουν σήμερα έχουν να κάνουν με το γεγονός ότι οι άνθρωποι έπαψαν πια να πιστεύουν στον Θεό. Κάποτε οι άνθρωποι ήταν πεπεισμένοι ότι κάθε πράξη τους είχε τουλάχιστον ένα Θεατή, ο οποίος ήξερε όλες τις πράξεις (και τις σκέψεις) του, μπορούσε να τους καταλάβει και, αν χρειαζόταν, να τους καταδικάσει. Μπορεί να ήταν ένας απόβλητος, ένας άχρηστος, ένας «γκαντέμης» που δεν του έδινε κανείς σημασία, που θα τον ξεχνούσαν όλοι ένα λεπτό μετά την εξαφάνισή του, αλλά έτρεφε την πεποίθηση ότι τουλάχιστον Ένας ήξερε τα πάντα για μας.

«Μόνον ο Θεός ξέρει τι τράβηξα», έλεγε η ανάπηρη και ξεχασμένη από τα εγγόνια της γιαγιά. «Μάρτυς μου ο Θεός, είμαι αθώος», παρηγοριόταν αυτός που είχε καταδικαστεί άδικα. «Ο Θεός ξέρει πόσα έκανα για σένα», έλεγε η μάνα στο αγάριστο παιδί. «Μόνον ο Θεός ξέρει πόσο σ' αγαπώ», φώναζε ο εγκαταλελειμμένος εραστής. «Μόνον ο Θεός ξέρει τι πέρασα», παραπονιόταν ο άτυχος, για του οποίου τις συμφορές κανείς δεν έδινε πεντάρα. Ανέκαθεν οι επικλήσεις στον Θεό γίνονταν σαν σε ένα μάτι από το οποίο δεν ξέφευγε τίποτα και που το βλέμμα του έδινε νόημα και στην πιο γκριζα και χωρίς νόημα ζωή.

Αφού χάθηκε, παραμερίστηκε αυτός ο πανθ' ορών Μάρτυρας, τι απέμεινε; Το μάτι της κοινωνίας, το μάτι των άλλων, στο οποίο

---

* Lele Mora: Ιταλός μάνατζερ και κυνηγός ταλέντων. (Σ.τ.Μ.)

πρέπει να εμφανιζόμαστε για να μη χαθούμε στη μαύρη τρούπα της ανωνυμίας, στη δίνη της λήθης, έστω και επιλέγοντας τον ρόλο του τρελού του χωριού που βγαίνει με τα σώβρακα και χορεύει πάνω στο τραπέζι της ταβέρνας. Η εμφάνιση στην οθόνη είναι η μοναδική αναπλήρωση του υπερφυσικού και δεν είναι διόλου ικανοποιητική: τον βλέπουν (και μας βλέπουν) σ' ένα υπερπέραν, αλλά εκτός από το υπερπέραν, μας βλέπουν κι εδώ, και μάλιστα όσο είμαστε κι εμείς εδώ – και σκεφτείτε τι πλεονέκτημα να απολαμβάνεις όλα τα υπέρ της αθανασίας (έστω εφήμερης και μεταβατικής) και να έχεις ταυτόχρονα τη δυνατότητα να σε γιορτάζουν στο σπίτι σου (στη γη) για την ανάληψή σου στους ουρανούς.

Το κακό είναι ότι σ' αυτές τις περιπτώσεις παρερμηνεύουμε τη διττή έννοια της «αναγνώρισης». Όλοι φιλοδοξούμε να «αναγνωριστούν» οι αρετές μας ή οι θυσίες μας ή οποιοδήποτε άλλο προτέρημά μας· αλλά όταν, αφού έχουμε εμφανιστεί στην οθόνη, κάποιος μας βλέπει στο μπαρ και λέει «σας είδα χτες στην τηλεόραση», απλώς «αναγνωρίζει εσένα», δηλαδή τη φάτσα σου – πράγμα που είναι πολύ διαφορετικό.

2010

Γιατί μόνο η Παναγία;

Στη διάρκεια της εσπερίδας που οργάνωσε η *Repubblica* στην Μπολόνια την περασμένη Παρασκευή, σε ένα διάλογο με τον Στέφανο Μπαρτετσάγκι*, έτυχε να ασχοληθώ με την έννοια της υπόληψης. Κάποτε, υπόληψη ήταν μόνο καλή ή κακή, κι όταν κανείς κινδύνευε να αποκτήσει κακή υπόληψη (γιατί φαλιρίζε ή τον αποκαλούσαν κερατά), έπρεπε να την ξεπλύνει με την αυτοκτονία ή μ' ένα έγκλημα τιμής. Φυσικά, όλοι φιλοδοξούσαν να έχουν μια καλή υπόληψη.

---

* Stefano Bartezzaghi: Δημοσιογράφος και συγγραφέας. (Σ.τ.Μ.)

Αλλά εδώ και καιρό η έννοια της υπόληψης έχει παραχωρήσει τη θέση της σ' αυτή της φήμης. Εκείνο που μετράει είναι να σε «αναγνωρίζουν» οι όμοιοί σου, όχι όμως με την έννοια της αναγνώρισης ως εκτίμησης ή επιβράβευσης, αλλά με την πιο κοινότοπη· βλέποντάς σε στον δρόμο, να μπορούν να πουν «κοίτα, αυτός είναι». Η κυρίαρχη αξία έχει γίνει το φαίνεσθαι και φυσικά ο πιο σίγουρος τρόπος είναι να εμφανιστείς στην τηλεόραση. Και δεν είναι ανάγκη να είσαι η Ρίτα Λέβι Μονταλτσίνι* ή ο Μάριο Μόντι, αρκεί να εξομολογηθείς σε μια δακρύβρεχτη εκπομπή ότι ο σύντροφός σου σε πρόδωσε.

Ο πρώτος ήρωας του φαίνεσθαι ήταν ο κόπανος που χωνόταν πίσω απ' όσους τους έπαιρναν συνέντευξη κι έκανε γεια σου γεια σου. Αυτό του έδινε την ευκαιρία να τον αναγνωρίσουν το βράδυ στο μπαρ («ξέρεις, σε είδα στην τηλεόραση»), αλλά ασφαλώς αυτές οι εμφανίσεις εξαντλούνταν μέσα σ' ένα πρωί. Έτσι, βαθμιαία έγινε αποδεκτή η ιδέα ότι για να εμφανίζεσαι κατά συνεχή και έκδηλο τρόπο, έπρεπε να κάνεις πράγματα που κάποτε θα σου απέφεραν τους καρπούς μιας κακής φήμης. Όχι ότι δεν υπήρχαν φιλοδοξίες για καλή φήμη, αλλά είναι κουραστικό να την κατακτήσεις, πρέπει να κάνεις μια ηρωική πράξη, να πάρεις αν όχι το Νόμπελ, τουλάχιστον το Strega, να περάσεις τη ζωή σου φροντίζοντας τους λεπρούς και όλα αυτά δεν είναι εφικτά από τον κάθε ξεγάνωτο ντενεκέ. Πιο εύκολο είναι να γίνεις αντικείμενο ενδιαφέροντος, κι ακόμα καλύτερα νοσηρού, αν πήγες για χρήματα στο κρεβάτι με ένα διάσημο ή αν κατηγορήθηκες για κατάχρηση. Δεν αστειεύομαι, αρκεί να δείτε την περήφανη φάτσα του εκβιαστή ή του μικροαπατεώνα της γειτονιάς, όταν εμφανίζεται στις ειδήσεις, ίσως την ίδια τη μέρα της σύλληψής του: εκείνα τα λεπτά φήμης αξίζουν τη φυλακή, κι ακόμα καλύτερα αν παραγραφεί το αδίκημα, να λουπόν γιατί ο ύποπτος χαμογελάει. Έχουν περάσει δεκαετίες από τότε που καταστράφηκε η ζωή ενός ανθρώπου επειδή τον είδανε με χειροπέδες.

---

* Rita Levi Montalcini (1909-2012), νευρολόγος και ισόβια γερουσιαστής. (Σ.τ.Μ.)

Επομένως, η αρχή είναι: «Αφού εμφανίζεται η Παναγία, γιατί όχι κι εγώ;» Και παραβλέπουν το γεγονός ότι δεν είναι παρθένοι.

Αυτά τα έλεγα την Παρασκευή, στις 15 του προηγούμενου μήνα και να που την επόμενη μέρα εμφανίζεται στη *Repubblica* ένα μακροσκελές άρθρο του Ρομπέρτο Εσπόζιτο (*La vergogna perduta – Η χαμένη ντροπή*) όπου μιλούσε και για τα βιβλία της Γκαμπριέλα Τουρνατούρι (*Vergogna, Metamorfosi di un'emozione – Ντροπή, μεταμόρφωση ενός συναισθήματος*: Feltrinelli, 2012) και του Μάρκο Μπελπολίτι (*Senza vergogna – Χωρίς ντροπή*: Guanda, 2012). Με λίγα λόγια, το θέμα της ξετσιπωσιάς εμφανίζεται σε διάφορες μελέτες των σύγχρονων ηθών.

Άραγε, αυτή η μανία του φαίνεσθαι (και η φήμη με οποιοδήποτε αντίτιμο, ακόμα και μ' αυτό που κάποτε ήταν χαρακτηριστικό της ντροπής) γεννιέται από την απώλεια της ντροπής ή χάνεται η ντροπή επειδή η κυρίαρχη αξία είναι το φαίνεσθαι ακόμα και με αντίτιμο την ξετσιπωσιά; Τείνω προς τη δεύτερη άποψη. Το να σε δουν, το να γίνεις αντικείμενο συζητήσεων είναι αξία μερικές φορές τόσο κυρίαρχη, ώστε πρόθυμα απαρνιέται κανείς αυτό που κάποτε αποκαλούσαν αιδώ (ή τη ζηλότυπη αίσθηση της ιδιωτικότητάς μας). Ο Εσπόζιτο παρατηρούσε ότι είναι στοιχείο έλλειψης ντροπής να μιλάς μεγαλόφωνα στο κινητό μες στο τρένο, διατυμπανίζοντας σε όλους τα προσωπικά σου, αυτά που κάποτε τα ψιθύριζαν στο αυτί. Δεν είναι ότι δεν αντιλαμβάνονται ότι οι άλλοι τους ακούν (τότε θα ήταν απλώς αγενείς), είναι ότι υποσυνείδητα θέλουν να ακουστούν, ακόμα κι αν τα προσωπικά τους είναι ασήμαντα – μα αλίμονο, δεν μπορούν να έχουν όλοι σημαντικά προσωπικά όπως ο Άμλετ ή η Άννα Καρένινα και, επομένως, αρκεί να σε αναγνωρίσουν ως συνδο κύριων ή ως οφειλέτη που αφήνει φέσια.

Διαβάξω ότι κάποιο εκκλησιαστικό κίνημα θέλει να επαναφέρει τις δημόσιες εξομολογήσεις. Ε, ναι, τι γούστο έχει να ομολογείς τις πομπές σου μόνο στο αυτί του εξομολόγου;

Τουιτάρω άρα υπάρχω

Δεν είμαι στο Twitter ούτε στο Facebook. Το Σύνταγμα μου το επιτρέπει. Φαίνεται όμως ότι υπάρχει στο Twitter μια ψεύτικη διεύθυνσή μου, όπως υπάρχει και μια ψεύτικη του Καζαλέτσο*. Κάποτε συνάντησα μια κυρία που με βλέμμα γεμάτο ευγνωμοσύνη μου είπε ότι με διαβάζει πάντα στο Twitter και μερικές φορές είχαμε ορισμένες ανταλλαγές, από τις οποίες άντλησε μεγάλο διανοητικό κέρδος. Προσπάθησα να της εξηγήσω ότι ήταν ένας ψεύτικος εγώ, αλλά με κοίταξε σαν να της έλεγα ότι εγώ δεν ήμουν εγώ. Αφού ήμουν στο Twitter, υπήρχα. *Twitto ergo sum*.

Δεν προσπάθησα να την πείσω, επειδή ό,τι κι αν σκεφτόταν η κυρία για μένα (κι αν έδειχνε τόσο ευχαριστημένη, ήταν επειδή ο ψεύτικος Έκο της έλεγε πράγματα με τα οποία συμφωνούσε), το γεγονός δεν επρόκειτο να αλλάξει την ιστορία της Ιταλίας ούτε του κόσμου – δε θα άλλαζε καν την προσωπική μου ιστορία. Κάποτε έπαιρνα τακτικά με το ταχυδρομείο τεράστια ντοσιέ από μία άλλη κυρία που ισχυριζόταν ότι τα είχε στείλει και στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και σε άλλες επιφανείς προσωπικότητες για να διαμαρτυρηθεί εναντίον κάποιου που την καταδίδωκε, τα έστειλε και σ' εμένα επειδή, όπως έλεγε, κάθε εβδομάδα με την *Busina* μου τασσόμουν στο πλευρό της. Επομένως, ό,τι κι αν έγγραφα, εκείνη το διάβαζε σαν ν' αναφερόταν στο προσωπικό της πρόβλημα. Δεν τη διέψευσα ποτέ, γιατί θα ήταν άσκοπο και η προσωπική της παράνοια δε θα άλλαζε την κατάσταση στη Μέση Ανατολή. Βεβαίως, στη συνέχεια, μην παίρνοντας καμία απάντηση, έστρεψε την προσοχή της σε κάποιον άλλο και δεν ξέρω ποιον βασανίζει τώρα.

Η ασημαντότητα των απόψεων που εκφράζονται στο Twitter έγκειται στο ότι όλοι μιλούν και ανάμεσα σ' αυτούς υπάρχουν εκείνοι που πιστεύουν στις εμφανίσεις της Παναγίας του Με-

---

* Gianroberto Casaleggio (1954-2016): επιχειρηματίας και πολιτικός, συνιδρυτής του Movimento 5 Stelle (Κίνημα των 5 Αστέρων) μαζί με τον Μπέπε Γκρίλο. (Σ.τ.Μ.)

ντζουγκόργιε, εκείνοι που πάνε στις χειρομάντισσες, αυτοί που πιστεύουν ότι η 11η Σεπτεμβρίου ήταν ενορχηστρωμένη από τους εβραίους, αυτοί που πιστεύουν τον Νταν Μπράουν. Πάντα με γοήτευαν τα μηνύματα του Twitter που εμφανίζονται στο κάτω μέρος της οθόνης στην εκπομπή του Τελέξε και του Πόρο. Λένε τα πάντα και ακόμα περισσότερα, το καθένα λέει το αντίθετο απ' το άλλο, κι όλα μαζί δε σου δείχνουν τι πιστεύει ο κόσμος, αλλά μόνο τι σκέφτονται μερικοί διαλεγμένοι στην τύχη.

Το Twitter είναι σαν το μπαρ οποιουδήποτε χωριού ή συνοικίας. Μιλά ο λωλός του χωριού, ο μικροϊδιοκτήτης που πιστεύει ότι τον έχει βάλει στο μάτι η εφορία, ο γιατρός που νιώθει πικρία γιατί δεν του δώσανε μια έδρα Συγκριτικής Ανατομίας σ' ένα μεγάλο πανεπιστήμιο, ο περαστικός που τα έχει τσούξει, ο φορητογατζής που μιλάει για τις περιπέτειές του με εξαιίσιες επιβάτιδες του στον περιφερειακό και (μερικές φορές) και κάποιος που εκφέρει και λογικές απόψεις. Όλα όμως αναλώνονται εκεί, οι κουβέντες στο μπαρ δεν άλλαξαν ποτέ τη διεθνή πολιτική και μ' αυτές ασχολιόταν μόνον ο φασισμός που απαγόρευε να γίνονται στα μπαρ συζητήσεις για την υψηλή στρατηγική, αλλά τελικά αυτό που σκέφτεται η πλειονότητα του κόσμου είναι απλώς ένα στατιστικό στοιχείο το οποίο αναδύεται τη στιγμή που ο καθένας, έχοντας σκεφτεί το ζήτημα, πάει να ψηφίσει και ψηφίζει τις απόψεις που εξέφρασε κάποιος άλλος, ξεχνώντας όσα έχει πει ο ίδιος στο μπαρ.

Έτσι, ο αιθέρας του Ίντερνετ διασχίζεται από ασήμαντες απόψεις, κι ένας λόγος ακόμα είναι ότι, αν και μπορούν να εκφραστούν μεγαλειώδεις ιδέες με λιγότερους από εκατόν σαράντα χαρακτήρες (όπως το «αγάπα τον πλησίον σου ως σεαυτόν»), για να εκφραστεί ο *Πλούτος των εθνών* του Άνταμ Σμιθ χρειάζονται περισσότεροι και ίσως ακόμα περισσότεροι για να ξεκαθαριστεί τι πάει να πει $E=mc^2$.

Αλλά τότε, γιατί στέλνουν μηνύματα Twitter ακόμα και άνθρωποι σημαντικοί όπως ο Τζάνι Λέτα*, που αρκεί να μιπι-

---

* Δεξί χέρι του Μπερλουσκόνι και συντονιστής των σχέσεων της κυβέρνησης με την Αγία Έδρα. (Σ.τ.Μ.)

στευόταν την ίδια ιδέα στην Εθνική Ένωση Τύπου (ANSA) και μειμιάς θα την ανέφεραν εφημερίδες και τηλεφημερίδες, φτάνοντας ακόμα και στα πλήθη που δεν έχουν σύνδεση Ίντερνετ; Και γιατί ο πάπας βάζει να γράφουν φοιτητούδια καθολικών κολεγίων που προσλήφθηκαν σαν βοηθοί στο Βατικανό συνόψεις όσων ήδη είτε *urbi et orbi* μπροστά σε εκατομμύρια τηλεθεατών; Ειλικρινά, δεν ξέρω, κάποιος πρέπει να τους έπεισε ότι είναι κι αυτός ένας τρόπος να φέρεις στην πίστη ένα μεγάλο μέρος των χρηστών του Web. Και άντε καλά, ας δεχτούμε τον Λέτα και τον πάπα Μπεργκόλιο, αλλά γιατί χρησιμοποιούν το Twitter και οι κκ. Ρόσι, Παουτάσο, Μπραμπίλα, Τσεζαρόνι και Εσπόζιτο;

Ίσως για να νιώσουν σαν τον Λέτα και τον Πάπα.

2013

Η απώλεια της ιδιωτικότητας

Ενα από τα προβλήματα της εποχής μας που (κρίνοντας από τα δημοσιεύματα) ανησυχεί τους πάντες είναι το πρόβλημα της λεγόμενης «privacy» που, αν θέλω να φανώ σονομπ, μπορεί να μεταφραστεί ως ιδιωτικότητα. Για να το πούμε πολύ μα πολύ χοντρικά, σημαίνει ότι ο καθένας έχει δικαίωμα να κάνει τα δικά του, χωρίς να το μαθαίνει κανείς, ιδίως οι συνδεδεμένες υπηρεσίες με τα κέντρα εξουσίας. Και υπάρχουν οργανισμοί που προσπαθούν να εγγυηθούν σε όλους την ιδιωτικότητα (αλλά, προσέξτε, ονομάζοντάς την «privacy», αλλιώς κανείς δεν την παίζει στα σοβαρά). Για τον λόγο αυτό ανησυχούν μήπως μέσω των πιστωτικών καρτών μας, κάποιος μπορεί να μάθει τι αγοράσαμε, σε ποιο ξενοδοχείο σταθήκαμε και πού δειπνήσαμε. Για να μην πω και για τις τηλεφωνικές υποκλοπές, όταν δεν είναι απαραίτητες για τον εντοπισμό εγκληματιών· μάλιστα, πρόσφατα η Vodafone σήμανε συναγερισμό για την πιθανότητα μυστικοί ή λιγότερο μυστικοί πράκτορες οποιασδήποτε χώρας να ξέρουν σε ποιον τηλεφωνούμε και τι λέμε.

Φαίνεται λοιπόν ότι η ιδιωτικότητα είναι ένα αγαθό που ο καθένας θέλει να περιφρουρήσει με οποιοδήποτε κόστος για να μη ζει στον κόσμο του Μεγάλου Αδελφού (τον αληθινό, του Όργουελ) όπου ένα παγκόσμιο μάτι μπορεί να ελέγχει όσα κάνουμε ή ακόμα και όσα σκεφτόμαστε.

Μα το ερώτημα είναι: πραγματικά επιθυμεί τόσο πολύ ο κόσμος την ιδιωτικότητα; Κάποτε η απειλή στην ιδιωτικότητα ήταν το κουτσομπολιό και αυτό που φοβόμασταν στο κουτσομπολιό ήταν η σπίλωση της δημόσιας υπόληψής μας, το να βγουν στα φόρα τα άπλυτά μας που κανονικά έπρεπε να πλένονται μέσα στην οικογένεια. Ίσως όμως εξαιτίας της επονομαζόμενης ρευστής κοινωνίας, όπου ο καθένας αντιμετωπίζει μια κρίση ταυτότητας και αξιών και δεν ξέρει πού να αναζητήσει σημεία αναφοράς βάσει των οποίων θα προσδιορίσει τον εαυτό του, ο μόνος τρόπος να εξασφαλίσουμε μια κοινωνική αναγνώριση είναι το «να φαινόμαστε» με οποιοδήποτε κόστος.

Κι έτσι η κυρία που εμπορεύεται το κορμί της (και κάποτε προσπαθούσε να κρατήσει τη δραστηριότητά της κρυφή από τους συγγενείς και τους γείτονες), σήμερα, δίνοντας ίσως στον εαυτό της τον τίτλο «escort», αναλαμβάνει κεφάλαια τον δημόσιο ρόλο της, φτάνοντας ακόμα και στο σημείο να εμφανιστεί στην τηλεόραση· τα ζευγάρια που κάποτε κρατούσαν κρυμμένες ζηλότυπα τις διαφωνίες τους, συμμετέχουν σε εκπομπές *trash*, για να παίξουν τον ρόλο είτε του μοιχού είτε του προδομένου ανάμεσα στα χειροκροτήματα του κοινού· ο διπλανός μας στο τρένο λέει μεγαλόφωνα στο τηλέφωνο τη γνώμη του για την κουνιάδα του ή τι πρέπει να κάνει ο φοροτεχνικός του· οι κάθε λογής ύποπτοι αντί ν' αποσυρθούν στην ερημιά ώσπου να κοπάσει το σκάνδαλο, αυξάνουν τις εμφανίσεις τους, μιας και καλύτερα πασίγνωστος κλέφτης παρά ένας έντιμος άγνωστος σε όλους.

Πρόσφατα στη *Repubblica* δημοσιεύτηκε ένα άρθρο του Ζίγκμουντ Μπάουμαν στο οποίο τόνιζε ότι τα κοινωνικά δίκτυα (κυρίως το Facebook) που αντιπροσωπεύουν ένα μέσον εποπτείας των σκέψεων και των συναισθημάτων των άλλων, να

μεν χρησιμοποιούνται από διάφορες δυνάμεις με λειτουργίες ελέγχου, αλλά αυτό συμβαίνει χάρη στην ενθουσιώδη συνεισφορά όσων συμμετέχουν· ο Μπάουμαν μιλάει για «εξομολογητική κοινωνία που προωθεί τη δημόσια έκθεση του εαυτού της σαν κυρίαρχη απόδειξη, και εμφανώς πιο αποτελεσματική, της κοινωνικής της ύπαρξης». Με άλλα λόγια, για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας, οι κατασκοπευόμενοι συνεργάζονται με τους κατασκόπους για να διευκολύνουν τη δουλειά τους και απ' αυτό αντλούν ένα λόγο ικανοποίησης, επειδή κάποιος τους βλέπει ενώ υπάρχουν και δεν έχει σημασία αν υπάρχουν ως εγκληματίες ή ως ηλίθιοι.

Και είναι αλήθεια ότι από τη στιγμή που κάποιος μπορεί να μάθει τα πάντα για τους πάντες, όταν οι πάντες ταυτίζονται με το άθροισμα των κατοίκων του πλανήτη, η υπερβολή της πληροφόρησης δεν μπορεί παρά να παράγει σύγχυση, θόρυβο και σιωπή. Αυτό όμως θα έπρεπε να ανησυχεί τους κατασκόπους, ενώ οι κατασκοπευόμενοι δεν έχουν καμία αντίρρηση να ενημερώνονται για τους ίδιους και για τα πιο μύχια μυστικά τους, τουλάχιστον οι φίλοι, οι γείτονές τους και πιθανόν οι εχθροί τους, γιατί είναι ο μόνος τρόπος να νιώθουν ζωντανό και μέρος του κοινωνικού σώματος.

2014

Στα άδυτα του DNA

Στην προηγούμενη *Bustina* σχολίασα τι συμβαίνει σε ένα σύμπαν από το οποίο έχει εξαφανιστεί η ιδιωτικότητα και όλοι μπορούν να μάθουν τι κάνουμε. Είχα συμπεράνει ότι μοιάζει άσκοπο να προσπαθήσει κανείς να συντηρήσει ζώνες επιφύλαξης, όταν η γενική τάση είναι να θέλουμε να μας βλέπουν και να μας ακούν οπωσδήποτε για να αισθανόμαστε ότι υπάρχουμε. Ο κόσμος δε θέλει την ιδιωτικότητα, έστω κι αν την επικαλείται.

Στην περίπτωση της Γιάρα* έγινε κάτι διαφορετικό. Κάποιος –κι αν όχι οι ανακριτές, τότε ο Τύπος ή κάποια άλλη πηγή– όχι μόνο είπε ότι ο ένοχος ήταν ο Μπουσέτι (ο οποίος, τώρα που γράφω, είναι ακόμα ένας «υποτιθέμενος» ένοχος) και ότι η ενοχή του αποκαλύφθηκε χάρη στην απόδειξη του DNA, αλλά και ότι μ' αυτόν τον τρόπο αποδείχτηκε ότι ήταν νόθος γιος κάποιου, με τον οποίο η κυρία μαμά του είχε συνάψει πριν από δεκαετίες μια παράνομη σχέση, την οποία ο σύζυγος της μαμάς δεν έμαθε ποτέ, μεγάλωσε τον Μπουσέτι σαν δικό του παιδί και τώρα είχε γίνει εξάλλος από θυμό κτλ.

Αμέσως μετά την πρώτη αναταραχή, υψώθηκαν φωνές διαμαρτυρίας: εντάξει, συλλάβατε έναν ένοχο, μα ήταν ανάγκη να κάνετε βούκινο όσα συνέβησαν στην οικογένειά του, ρεζιλεύοντας έτσι και τη μαμά και τον μη-μπαμπά του, καταστρέφοντας μεμιάς ένα συζυγικό δεσμό, βάζοντας στο στόχαστρο και εκθέτοντας στο κοινό ανθρώπους που δεν είχαν καμία σχέση με το έγκλημα και είχαν το δικαίωμα να μη βλέπουν τα άπλυτά τους εκτεθειμένα σε κοινή θέα;

Αλυσιδωτά *mea culpa*, μεταξύ των οποίων και από τον Τύπο, που ζητούσε συγγνώμη για εκείνο στο οποίο είχε συντελέσει τα μέγιστα, και υποκριτικά νεύματα συμφωνίας από μια κοινή γνώμη που γιόρταζε τον θρίαμβο της λεγόμενης *Schadenfreude*, δηλαδή της λάγνας ικανοποίησης για την ατυχία ή τον πόνο του άλλου.

Ωστόσο, ας σκεφτούμε τώρα κάτι. Ας υποθέσουμε ότι οι ανακριτές είπαν ότι είχαν βρει τον ένοχο (υποτιθέμενος ακόμα, τώρα που γράφω) και ότι η ενοχή του επιβεβαιώθηκε από τα τεστ DNA. Αρκεί. Ο Τύπος και η κοινή γνώμη θα ρωτούσαν μεμιάς πώς κατέληξαν στον Μπουσέτι από τα χιλιάδες άτομα που ζούσαν εκεί γύρω. Και ας υποθέσουμε ότι οι ανακριτές απαντούσαν:

---

* Έγκλημα με θύμα ένα νεαρό κορίτσι 13 χρονών, τη Γιάρα Γκαμπιράζιο, που βρέθηκε δολοφονημένη το 2010. Έπειτα από συγκρίσεις γενετικού υλικού, το 2014 συνέλαβαν τον Μάσιμο Τζουζέπε Μπουσέτι, ένα χτίστη που δούλευε στην περιοχή, ο οποίος αποδείχτηκε καρπός εξωσυζυγικού δεσμού της μητέρας του. (Σ.τ.Μ.)

«Αυτό δε σας το λέμε, τουλάχιστον μέχρι τη δίκη, αν γίνει δίκη».

Εύκολα μπορούμε να φανταστούμε τι θα συνέβαινε. Θα αναρωτιόμασταν τι μας κρύβουν οι δικαστές και οι δυνάμεις της τάξεως: ποιος μας εξασφάλισε ότι έδρασαν σωστά (και όπως συνηθίζεται να λέγεται, «με επαγγελματικό τρόπο»); Η κοινή γνώμη θα γινόταν έξω φρενών, έχει δικαίωμα να μάθει!

Λοιπόν, το κοινό συνήθισε, με τα Wikileaks και τις αποκαλύψεις του Σνόουντεν, στο γεγονός ότι όλα, μα όλα πρέπει να δημοσιοποιούνται. Πράγμα το οποίο είναι σωστό μέχρις ενός σημείου: ορισμένες λαδιές, δημόσιες ή ιδιωτικές, πρέπει να αποκαλύπτονται και να δημοσιοποιούνται· αλλά για να λειτουργήσει μια κρατική μηχανή, οι διπλωματικές αναφορές και διάφορα κυβερνητικά έγγραφα πρέπει να είναι εμπιστευτικά. Φανταστείτε αν η αστυνομία ήταν αναγκασμένη να πει: ψάχνουμε τον δολοφόνο, ίσως και να τον εντοπίσαμε, τον λένε Τάδε Ταδόπουλο και μένει στην οδό Δείνα. Ο Τάδε Ταδόπουλος θα το έβαζε στα πόδια και δε θα τον συλλάμβαναν ποτέ. Μερικά σχέδια πρέπει να παραμένουν κρυφά, για όσο τουλάχιστον είναι απαραίτητο για την επιτυχία τους (που μπορεί να είναι και ενάρτη).

Η απώλεια όμως της ιδιωτικότητας, κυρίως μετά τα γεγονότα WikiLeaks και Σνόουντεν, εξυψώθηκε σε ηθική αρχή και όλοι νιώθουν την ανάγκη να ειπωθούν όλα, πάντα, σε κάθε περίπτωση. Στο μεταξύ, ουαί και αλίμονο αν οι θλιβερές ιστορίες των συγγενών του Μπوسέτι αποσιωπούσαν, θα κατηγορούσαν τους ανακριτές για σκοτεινές συνωμοσίες.

Και τότε γιατί παραπονιόμαστε; Η μαμά του Μπوسέτι κι αυτός που μέχρι χτες θεωρούνταν πατέρας του πρέπει πια να έχουν καταλάβει ότι τα άπλυτά μας τα πλένουμε στην τηλεόραση, στη διάρκεια των διαφημίσεων για τα πλυντήρια. Αν η απώλεια της ιδιωτικότητας έφτασε (δικαίως) στα άδυστα του DNA, δεν μπορεί παρά να θριαμβεύει παντού και πάντα. Είτε μας αρέσει είτε όχι.

Κρίση των ιδεολογιών, κρίση των κομμάτων, ξέφρενος ατομικισμός. Αυτός είναι –ως γνωστόν– ο χώρος στον οποίο κινούμαστε: μια ρευστή κοινωνία όπου δεν είναι πάντα εύκολο να βρεθεί ένα πολιτικό αστέρι (παρόλο που είναι εύκολο να βρεθούν πλήθος αστέρια κι αστεράκια).

Εδώ βρίσκουμε τα πιο οικεία πρόσωπα αυτής της κοινωνίας: τα προσώπια της πολιτικής, τις εμμονές των ΜΜΕ για ακροαματικότητες που όλα (ή σχεδόν όλα) δείχνουν να συμμερίζονται, τη συμβίωση με τα κινητά μας τηλέφωνα, την αγένεια. Και φυσικά, πολλά άλλα που ο Ουμπέρτο Έκο αφηγούνταν τακτικά στη στήλη του *La bustina di Minerva*.

Είναι μια κοινωνία, η ρευστή κοινωνία, όπου μερικές φορές το μη νόημα φαίνεται να κατατροπώνει τη λογική, με ανεπανάληπτα βεβαίως κωμικά αποτελέσματα, αλλά με συνέπειες όχι ιδιαίτερα καθησυχαστικές. Σύγχυση, αποσύνδεση, κατακλυσμός από έξεις που συχνά αποτελούν απλώς κοινούς τόπους.

«Πάπε Σατάν, πάπε Σατάν αλέπε» έλεγε στην 7η ωδή της *Κόλασης*, από τη *Θεία Κωμωδία*, ο Δάντης Αλιγκέρι ανάμεσα στον θαυμασμό, στον πόνο, στην οργή, στην απειλή και ίσως στην ειρωνεία.

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ
www.psichogios.gr

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΞ: 18555

Γ Ι Α   Α Ν Α Γ Ν Ω Σ Τ Ε Σ   Μ Ε   Α Π Α Ι Τ Η Σ Ε Ι Σ